

Chodakowska, Janina

"Lwowska Chorągiew Harcerki ZHP w latach 1911-1939", Irena Kozimala, Przemyśl 2003 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 44, 246-248

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i wychowania młodzieży w społeczeństwie wielokulturowym, nad kierunkiem rozwoju oświaty we współczesnym społeczeństwie. Mimo woli nasuwa się, jakże aktualna, XVII-wieczna myśl J.A. Komeńskiego, który m.in. w *Pampaedii* nawoływał do budowania mądre-

go społeczeństwa przez kształcenie wszystkich we wszystkim i wszechstronnie, by świat przestał być tępy, bezsensowny, nierozumny, a stał się pełen porządku, światła i pokoju.

Janina Chodakowska

Irena Kozimala, *Lwowska Chorągiew Harcerek ZHP w latach 1911–1939*, Przemysł 2003, ss 296.

Rodzące się we Lwowie polskie harcerstwo doczekało się wreszcie monografii poświęconej dziejom żeńskiej gałęzi na kresach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej. Spośród badań poświęconych żeńskiemu harcerstwu recenzowana praca jest pierwszą, która ukazuje mało poznaną działalność lwowskiego środowiska harcerek od powstania organizacji do 1939 roku.

Autorka omówiła genezę żeńskiego ruchu harcerskiego na tym terenie, ukształtowanie się struktury organizacyjnej, metody pracy, kształcenie instruktorek i drużynowych, formy działalności społeczno-wychowawczej oraz kronikę poszczególnych hufców i drużyn Chorągwi Lwowskiej. Autorka odtworzyła liczbę drużyn i hufców wchodzących w skład Chorągwi, daty ich powstania, prześledziła zakres działalności, ustaliła nazwiska i wiek drużynowych, zastępowych, przybocznych, uzyskane przez nie stopnie harcerskie i instruktorskie, wykształcenie oraz wykonywany zawód. Wykazała, że instruktorki lwowskie były przeważnie nauczycielkami, studentkami i urzędniczkami, a wiele z nich również pełniło ważne funkcje we władzach harcerskich na terenie całego kraju. Irena Kozimala ustaliła, że wśród drużyn złożonych z uczennic szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych, działała także drużyna skupiająca dziewczęta niewidome z lwowskiej szkoły specjalnej.

W bogatym programie pracy ideaowo-wychowawczej harcerek uwagę zwraca systematyczna i z powodzeniem prowadzona różnorodna działalność społeczna i charytatywna, stanowiąca istotny składnik w rozwijaniu takich ważnych cech jak: odpowiedzialność, rzetelność, uczciwość, samodzielność.

Praca została dobrze udokumentowana źródłowo. Autorka wykorzystała materiały Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Działu Rękopisów

Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Muzeum w Przeworsku, sięgnęła też do zbiorów prywatnych Marii Popkiewicz z Jarosławia, oraz licznych źródeł publikowanych (prasa harcerska, relacje, wspomnienia i opracowania). Na podkreślenie zasługuje starannie przeprowadzona przez autorkę korekta tekstu, a nieliczne komputerowe chochliki są bez znaczenia.

Autorka potwierdziła wcześniejsze już ustalenie badaczy według którego harcerstwo tworzone z myślą o młodzieży szkolnej męskiej i jednocześnie żeńskiej nie od razu znalazło akceptację ogółu społeczeństwa. Zachowawczy jego odłam utożsamiał harcerstwo dla dziewcząt z negatywnie odbieranym ruchem emancypacyjnym. Niechęć do żeńskiego harcerstwa okazywali rodzice, władze szkolne, nauczyciele szkół państwowych i to zarówno w środowiskach małomiasteczkowych jak i w samym Lwowie. Tylko młodzież szkół prywatnych nie napotkała na przeszkodę ze strony personelu nauczającego. Jeszcze w 1925 roku władze żeńskiej szkoły powszechnej w Przeworsku zawiesiły działalność drużyny harcerskiej. Jednak atrakcyjność harcerstwa przełamywała zakazy i sprzyjała tworzeniu w niektórych szkołach nielegalnych drużyn. Zdaniem autorki negacja harcerstwa przez część społeczeństwa spowodowana była wątpliwościami czy wyzwalamie w dziewczętach ducha niezależności w myśl ideałów męskiego skautingu jest wskazane. Za ekstrawagancję uważano, by „dziewczęta uganiały się po lasach, zagajnikach, przyswajały wiedzę wojskową, nabywały umiejętności z zakresu terenoznawstwa...” (s. 17). Zajęcia te nie mieściły się w zwyczajowo przyjętym programie wychowywania dziewcząt do zadań przyszłej żony i matki. Autorka wykazała, że ten pogląd znacznie spowolnił proces rozwoju żeńskiego harcerstwa i dziewczęcego ruchu ruchowego na tym terenie.

Przełomowym okresem dla rozwoju harcerstwa także we Lwowie była akceptacja jego działalności przez władze państwowe w 1920 roku. W tym też roku, po przyjęciu przez państwo projektu statutu ZHP, powstała Żeńska Chorągiew Lwowska. Podkreśliśmy i to, że w ramach porządkowania i dyscyplinowania pracy szkół, Instrukcja MWRiOP z dnia 19 marca 1920 roku wprowadzała nadzór nad szkolnymi drużynami harcerskimi i postanawiała, że drużyna szkolna może powstać i działać tylko za zgodą kierownictwa szkoły. To postanowienie wskazywało na znaczenie jakie przywiązywało ministerstwo do ruchu harcerskiego i zachowego w ogólnym programie wychowania szkolnego. Problematyce ruchu zachowego w środowisku lwowskim autorka poświęciła mniej uwagi, co jest zrozumiałe ponieważ ta gałąź harcerstwa rozwijała się dopiero pod koniec lat dwudziestych. Być może dlatego ograniczyła się tylko do zaznaczenia powstania grup zachowych w środowisku lwowskim w początku lat trzydziestych. Można też przypuszczać, że autorka nie dysponowała dostatecznym materiałem ukazującym proces rozwoju lwowskiego ruchu zachowego. Jednak nie można pominać faktu, że w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego zagadnienie grup zachowych wywoływało duże zainteresowanie Związku Harcerstwa Polskiego. W tym czasie nauczyciele i instruktorzy harcerscy skupili się na problemie wychowania dzieci w wieku 8–11 lat w grupach zachowych. Przypomnijmy, że np. Aleksander Kamiński w latach 1927–29 wypracował nowatorską metodę zachową, a Olga Małkowska podjęła próbę integracji harcerstwa i szkoły w tzw. Szkole Pracy Harcerskiej w Sromowcach Wyżnych. Autorka nie mogła nie zauważyć eksperymentu Małkowskiej chociażby dlatego, że w pracy wspomniała o udziale harcerek w porządkowaniu budynku szkolnego tzw. Cisowego Dworku którym kierowała Małkowska.

Lansowany program wychowania państwowego włączony do koncepcji reformowanego szkolnictwa w latach trzydziestych, musiał mieć też wpływ na szybszy rozwój żeńskiego harcerstwa i grup zachowych. Potwierdzały to dane liczbowe przytoczone przez autorkę. W latach 1932–1935 zaznaczył się aż pięciokrotny wzrost liczby członków Lwowskiej Chorągwi Harcerek w stosunku do 1919 roku i wynosił ponad 7 tysięcy członkiń. Stanowiło to 11,5 % stanu żeńskiego harcerstwa

w Polsce. W styczniu 1939 roku liczebność wzrosła do 13% ogólnego stanu harcerek.

W latach 1925–29 Lwowską Chorągiew dotknął kryzys organizacyjny spowodowany problemami personalnymi. Wówczas liczba hufców spadła prawie o połowę (z 12 do 7), ale już w połowie lat trzydziestych nastąpił ich wzrost do 22, a tuż przed wybuchem wojny – do 30 (po przyłączeniu do Chorągwi hufca harcerek w Rzeszowie). Autorka ustaliła, że w roku szkol. 1938/39 liczba harcerek Chorągwi Lwowskiej wzrosła aż o 2000. Jej zdaniem wzrost ten był spowodowany w dużym stopniu rozwojem ruchu zachowego oraz intensywną pracą Komendy Chorągwi i instruktorek wspartą zwiększoną liczbą szkoleń.

Najsilniejsze środowisko harcerskie tworzyły hufce Lwowa, z największą liczbą szkół powszechnych, średnich, wyższych i administracji, będących bazą rekrutacyjną zachów, harcerek i instruktorek, które, jak już wspomniano, stanowiły przeważnie nauczycielki, studentki i urzędniczki. Lwowska Chorągiew oprócz młodzieży uczącej się skupiała również dziewczęta pracujące. Tworzyły one wraz ze studentkami grupy starszoharcerskie.

Wśród typowych dla harcerstwa form działalności ideowo-wychowawczej (zbiórki, wieczornice, obozy, wycieczki krajoznawcze, różnego rodzaju kursy, np. gotowania, szycia, pielęgnowania chorych, szkolenia drużynowych, i ćwiczeń wchodzących w skład sprawności harcerskich), autorka ukazała ciekawą, zróżnicowaną działalność społeczną, charytatywną i oświatową. Podkreślenia wymaga fakt, iż nie były to jednorazowe akcje, lecz systematyczna praca. Jako przykład posłużyć mogą coroczne spotkania świąteczne w ochronkach, w szpitalu dziecięcym we Lwowie, podczas których dzieci były obdarowywane prezentami (słodyczkami, zabawkami, przyborami szkolnymi). Fundusze na te cele harcerki zdobywały m.in. sprzedając wykonane przez siebie różne przedmioty użytku codziennego, jak: guziki, serwetki, siatki, mundurki itp. Starsze dziewczęta współpracowały z kołem Towarzystwa Szkoły Ludowej. Raz w miesiącu przygotowywały przedstawienie teatralne dla ludności wiejskiej, prowadziły chór przy drużynach wiejskich, wygłaszały prelekcje historyczne, dotyczące aktualnych problemów społeczno-ekonomicznych i higieny życia codziennego, uczyły pieśni patriotycznych, gier sportowych itp. Opiekowały się i wspierały finansowo wybraną

najuboższą wiejską rodzinę. We Lwowie harcerki zorganizowały w 1935 roku przy współpracy ludzi życzliwych spółdzielnię krawiecką „Przyszłość”. Inicjatywa miała na celu stworzenie możliwości pracy kobietom. Pomysł ten dowodził wrażliwości dziewcząt na biedę spowodowaną bezrobociem i dążeniem do jej przeciwdziałania. Realizacja tej idei był wielkim sukcesem harcerek. Dobra organizacja w połączeniu z jakością usług, zapewniała 70 pracownicom stałą pracę i uczciwy zarobek. Warto zaznaczyć, że spółdzielnia pracowała z powodzeniem do 1939 roku tj do jej zamknięcia przez władze rosyjskie. Dla harcerek prowadzenie spółdzielni było bardzo dobrą szkołą życia, rozwijającą umiejętności organizacyjne, przedsiębiorczość, odpowiedzialność i zdolność współpracy z ludźmi.

Warto wspomnieć jeszcze o niespotykanej i wyjątkowo odpowiedzialnej decyzji Komendy

Chorągwi Żeńskiej, związanej z nieformalnym „zaadaptowaniem” podrzutka niemowlęcia i zapewnieniu dziewczynce opieki połączonej z finansowaniem wszystkich jej potrzeb aż do uzyskania przez nią pełnej niezależności zawodowej. Zobowiązanie to harcerki wykonały. Tylko powyższe dwa przykłady dowodzą znaczenia na tych terenach harcerstwa. Potwierdzają one, że jednym z najważniejszych celów tej organizacji było wychowanie dobrego i szlachetnego człowieka, wrażliwego na problemy innych, radzącego sobie w każdej sytuacji. Badania Kozimali potwierdziły jeszcze jedno, że harcerstwo wychowujące dziewczęta w tym duchu bardzo dobrze przygotowało je do przyszłych obowiązków żony, matki, towarzyski życia i obywatelki.

Janina Chodakowska